

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОРЯДКУ ПРОДОВЖЕННЯ СТРОКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Жмудінський В. П.,

кандидат юридичних наук,

адвокат

ORCID ID: 0000-0002-1439-128X

Статтю присвячено аналізу основних положень кримінального процесуального законодавства щодо порядку продовження строку досудового розслідування.

Встановлено, що досудове розслідування повинно бути проведено в строки, встановлені ст. 219 КПК України, і необґрунтоване продовження строків досудового розслідування призводить до порушення прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження.

Досліджено, що строк досудового розслідування злочину може бути продовжений прокурором – процесуальним керівником за клопотанням слідчого, яке прокурор зобов'язаний розглянути не пізніше трьох днів із дня його отримання, але в будь-якому разі до спливу строку досудового розслідування.

Зазначено, що постанова прокурора про продовження строку досудового розслідування або про його відмову не підлягає оскарженню під час досудового розслідування.

Звернено увагу на те, що в окремих випадках слідчі звертаються до прокурора із клопотанням про продовження строку досудового розслідування за декілька днів до спливу такого строку, наслідком чого може бути несвоєчасне продовження прокурором зазначеного строку. Тому з метою недопущення пропуску строку слідчим виноситься постанова про зупинення досудового розслідування з різних підстав, здебільшого у зв'язку з необхідністю виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва.

Доведено, що здебільшого за наслідками розгляду прокурором клопотання слідчого виноситься постанова про продовження такого строку, при цьому серйозним недоліком вказаного порядку продовження строку є те, що прокурором виноситься постанова про продовження строку досудового розслідування, яке на момент винесення такої постанови вважається зупиненим.

Аргументовано, що чинним кримінальним процесуальним законодавством України заборонено проводити будь-які слідчі дії після зупинення досудового розслідування.

Сформовано пропозиції щодо удосконалення правового регулювання порядку продовження строку досудового розслідування.

Ключові слова: досудове розслідування, прокурор, слідчий, процесуальні строки, слідчі дії, учасники кримінального провадження.

Постановка проблеми. Однією із загальних засад кримінального провадження є розумність строків. Адже будь-яке кримінальне провадження повинно бути закінчене в певних часових межах.

За будь-яких обставин строк досудового слідства не має перевищувати меж необхідності, таким чином не порушуючи право особи на справедливий судовий розгляд і на ефективний засіб захисту, що передбачено ст. ст. 6, 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1].

Недотримання процесуальних строків, які встановлено кримінальним процесуальним законодавством України, призводить до порушення прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а за певних умов загалом унеможливорює належний захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень. Адже насправді строки сприяють дотриманню прав і законних інтересів осіб, залучених до кримінального процесу [2, с. 8].

Як правило, найбільш зацікавленою у швидкому закінченні досудового розслідування у розумні строки є сторона захисту, оскільки непоодинокими є випадки безпідставного продовження строку досудового розслідування, навіть за відсутності прямих доказів вини підозрюваного [3, с. 148].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З огляду на значущість, дискусійні питання, пов'язані із правовим регулюванням строків досудового розслідування, неодноразово ставали предметом дослідження таких учених, як Л.М. Васильєв, А.П. Гуляєв, І.В. Гловюк, С.О. Заїка, Є.Г. Коваленко, С.О. Ковальчук, В.В. Козій, І.І. Митрофанов, Н.З. Рогатинська, В.В. Рожнова, В.Т. Томін, О.О. Торбас, С.Б. Фомін, Г.В. Юркова, Р.Х. Якупов та інші. Проте їхні дослідження стосувались здебільшого

питань, пов'язаних із обчисленням строків досудового розслідування, малодослідженими залишаються окремі аспекти, які регулюють порядок продовження строків досудового розслідування, що й визначає їх актуальність.

Метою статті є дослідження окремих проблем правового регулювання порядку продовження строків досудового розслідування, а також надання пропозицій щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства.

Виклад основного матеріалу. Питання, пов'язані із правовою регламентацією строків у кримінальному судочинстві, завжди привертала велику увагу не тільки представників правової науки, а й працівників органів досудового розслідування, прокуратури та суду. Якщо перші шляхом теоретичного аналізу здобутків науки кримінального процесу, нормативно-правових приписів та емпіричних даних діяльності органів кримінальної юстиції вирішували здебільшого питання, пов'язані з об'єктивними категоріями часових вимірів у кримінальному провадженні, підстав та процесуального порядку продовження строків досудового розслідування, то другі щоденно відчують умови перебігу строків кримінального провадження, котрі не лише зумовлюють персональне навантаження на працівників системи органів досудового розслідування, прокуратури або суду, а й безпосередньо впливають на досягнення завдань кримінального провадження, одним із яких є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування й судового розгляду [4, ст. 93–94].

Наукова спільнота вважає, що задля виконання гарантій ефективного провадження важливо спиратися на функціональність процесуальних строків. Питання термінів у кримінальному процесі завжди було актуальним. Дотримання термінів у процесуальному провадженні регулюється Кримінальним процесуальним кодексом України (досудове розслідування, строки дізнання). Тобто забезпечення розумних строків є запорукою ефективного кримінального процесу [5, с. 180].

Згідно зі ст. 28 Кримінального процесуального кодексу України (надалі – КПК України) визначено, що під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті в розумні строки. Розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. Розумні строки не можуть перевищувати передбачені цим Кодексом строки виконання окремих процесуальних дій або прийняття окремих процесуальних рішень.

Проведення досудового розслідування у розумні строки забезпечує прокурор, слідчий суддя (в частині строків розгляду питань, віднесених до його компетенції), а судового провадження – суд.

Критеріями для визначення розумності строків кримінального провадження є:

- 1) складність кримінального провадження, яка визначається з урахуванням кількості підозрюваних, обвинувачуваних та кримінальних правопорушень, щодо яких здійснюється провадження, обсягу та специфіки процесуальних дій, необхідних для здійснення досудового розслідування тощо;
- 2) поведінка учасників кримінального провадження;
- 3) спосіб здійснення слідчим, прокурором і судом своїх повноважень [6].

Як відзначає Н.З. Рогатинська, засада розумності строків – це вирішення питань регулювання правових відносин з урахуванням інтересів учасників кримінального провадження [7, с. 124].

Наукою кримінального процесу доведено, що строки досудового слідства виконують дисциплінуючу функцію щодо посадових осіб, які його здійснюють [8, с. 371].

Г.В. Юркова, досліджуючи питання взаємозумовленості строків досудового розслідування та забезпечення швидкого розслідування кримінальних правопорушень, зазначає, що вимога швидкого дослідження обставин справи, яка загалом має важливе значення в боротьбі зі злочинністю, усе ж таки не має перешкоджати вимозі повного дослідження обставин, а, навпаки, повинна її обумовлювати. Невипадково законодавець поставив ці дві вимоги (швидкість і повнота) поряд (ст. 2 КПК). Від того, наскільки швидко будуть проведені процесуальні дії, багато в чому залежатиме повнота розслідування, що сприятиме захисту законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві [9, с. 4].

Отже, учені дотримуються єдиної думки, що досудове розслідування повинно бути проведено в розумні строки і необґрунтоване продовження строків досудового розслідування призводить до порушення прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження.

Відповідно до ст. 219 КПК України строк досудового розслідування обчислюється з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань до дня звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності або до дня ухвалення рішення про закриття кримінального провадження.

Строк досудового розслідування з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань до дня повідомлення особі про підозру становить:

- 1) дванадцять місяців – у кримінальному провадженні щодо нетяжкого злочину;

2) вісімнадцять місяців – у кримінальному провадженні щодо тяжкого або особливо тяжкого злочину.

3 дня повідомлення особі про підозру досудове розслідування повинно бути закінчене:

1) протягом сімдесяти двох годин – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або затримання особи в порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298-2 цього Кодексу;

2) протягом двадцяти діб – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку у випадках, якщо підозрюваний не визнає вину, або необхідності проведення додаткових слідчих (розшукових) дій, або вчинення кримінального проступку неповнолітнім;

3) протягом одного місяця – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку, якщо особою заявлено клопотання про проведення експертизи у випадку, передбаченому частиною другою статті 298-4 цього Кодексу;

4) протягом двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину.

Строк досудового розслідування може бути продовжений у порядку, передбаченому параграфом 4 глави 24 цього Кодексу. При цьому загальний строк досудового розслідування не може перевищувати:

1) одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку у випадках, передбачених пунктами 1 і 2 частини третьої цієї статті;

2) шести місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні нетяжкого злочину;

3) дванадцяти місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину [6].

Як зазначає І.В. Маслов, на строки розслідування покладається двоєдине завдання: стимулювати слідчих до якнайшвидшого закінчення розслідування; гарантувати учасникам кримінального процесу, що обмеження їхніх прав, пов'язане з розслідуванням, не буде необґрунтовано довготривалим [10, с. 57].

Загальні положення продовження строку досудового розслідування визначені ст. 294 КПК України, якою передбачено, що, якщо досудове розслідування злочину до моменту повідомлення особі про підозру неможливо закінчити у строк, зазначений у частині другій статті 219 цього Кодексу, вказаний строк може бути продовжений неодноразово слідчим суддею за клопотанням прокурора або слідчого, погодженого з прокурором, на строк, встановлений пунктами 2 і 3 частини четвертої статті 219 цього Кодексу.

Якщо внаслідок складності провадження неможливо закінчити досудове розслідування з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку (дізнання) у строк, зазначений у пунктах 1 і 2 частини третьої статті 219 цього Кодексу, такий строк може бути продовжений прокурором у межах строку, встановленого пунктом 1 частини четвертої статті 219 цього Кодексу.

Якщо з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину досудове розслідування (досудове слідство) неможливо закінчити у строк, зазначений у пункті 4 частини третьої статті 219 цього Кодексу, такий строк може бути продовжений у межах строків, встановлених пунктами 2 і 3 частини четвертої статті 219 цього Кодексу:

1) до трьох місяців – керівником місцевої прокуратури, керівником обласної прокуратури або його першим заступником чи заступником, заступником Генерального прокурора;

2) до шести місяців – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим із керівником обласної прокуратури або його першим заступником чи заступником, заступниками Генерального прокурора;

3) до дванадцяти місяців – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим із Генеральним прокурором чи його заступниками.

Строк досудового розслідування злочину може бути продовжений до трьох місяців, якщо його неможливо закінчити внаслідок складності провадження, до шести місяців – внаслідок особливої складності провадження, до дванадцяти місяців – внаслідок виняткової складності провадження [6].

Отже, строки досудового розслідування мають обмеження. Строк може подовжуватися у випадках, передбачених чинним законодавством, але не може перевищувати 3, 6, 12 місяців залежно від ступеня тяжкості скоєного злочину. Усі дії, що здійснюються всупереч законодавству, вважаються незаконними, а отримані матеріали – юридично неприйнятними. І, як наслідок, такі результати не можуть впливати на прийняття рішень під час кримінально-процесуального провадження [11, с. 150].

Згідно зі ст. 295 КПК України, продовження строку досудового розслідування кримінального правопорушення у випадку, визначеному пунктом 1 частини третьої статті 294 цього Кодексу, здійснюється за клопотанням слідчого або прокурора, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення цього досудового розслідування.

Копія клопотання вручається слідчим або прокурором, який здійснює нагляд за дотриманням законів під час проведення цього досудового розслідування, підозрюваному та його захиснику не пізніше ніж за п'ять днів до дня подання клопотання прокурору, уповноваженому на розгляд питання про продовження строку досудового розслідування.

Підозрюваний, його захисник мають право до подання клопотання про продовження строку досудового розслідування подати слідчому або прокурору, який ініціює це питання, письмові заперечення, які обов'язково долучаються до клопотання і разом з ним подаються прокурору, уповноваженому на його розгляд.

Прокурор, уповноважений розглядати питання продовження строку досудового розслідування, зобов'язаний розглянути клопотання не пізніше трьох днів з дня його отримання, але в будь-якому разі до спливу строку досудового розслідування.

Рішення прокурора про продовження строку досудового розслідування або про відмову у такому продовженні приймається у формі постанови.

Прокурор задовольняє клопотання та продовжує строк досудового розслідування, якщо переконаний, що додатковий строк необхідний для отримання доказів, які можуть бути використані під час судового розгляду, або для проведення чи завершення проведення експертизи, за умови, що ці дії не могли бути здійснені чи завершені раніше з об'єктивних причин.

Якщо прокурор задовольняє клопотання слідчого, прокурора, він визначає новий строк досудового розслідування. Прокурор зобов'язаний визначити найкоротший строк, достатній для потреб досудового розслідування [6].

З аналізу вищенаведеної норми КПК України вбачається, що строк досудового розслідування злочину може бути продовжений прокурором –процесуальним керівником за клопотанням слідчого, на строк, необхідний для отримання доказів або для проведення інших процесуальних дій, але у межах граничних строків, встановлених ч. 3 ст. 294 цього Кодексу.

Особливістю зазначеного порядку продовження строку досудового розслідування є те, що прокурор вправі винести постанову про продовження строку або відмову у такому продовженні виключно до спливу строку досудового розслідування.

При цьому постановою прокурора про продовження строку досудового розслідування або про його відмову не підлягає оскарженню під час досудового розслідування.

На практиці інколи трапляються випадки, коли слідчий за декілька днів до спливу строку досудового розслідування звертається до прокурора із клопотанням про продовження строку досудового розслідування, однак, розуміючи, що прокурор може не встигнути розглянути це клопотання протягом трьох днів з дня його отримання, слідчим виноситься постановою про зупинення досудового розслідування.

Формальною підставою для зупинення досудового розслідування у таких випадках здебільшого зазначається необхідність виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва.

Отримавши від слідчого клопотання про продовження строку досудового розслідування, прокурором перевіряється його обґрунтованість та в більшості випадків виноситься постановою про продовження такого строку.

Однак серйозним недоліком зазначеного порядку продовження строку досудового розслідування є те, що прокурором виноситься постановою про продовження строку досудового розслідування, яке на момент винесення такої постанови вважається зупиненим самим слідчим.

Відповідно до ч. 5 ст. 280 КПК України визначено, що після зупинення досудового розслідування проведення слідчих (розшукових) дій не допускається, крім тих, які спрямовані на встановлення місцезнаходження підозрюваного [6].

Оскільки чинним кримінальним процесуальним законодавством України заборонено проводити будь-які слідчі дії після зупинення досудового розслідування, то, на нашу думку, прокурор також не вправі продовжувати строк досудового розслідування під час зупиненого досудового розслідування.

З цього приводу існує й інша думка про те, що прокурор може винести постанову про продовження строку досудового розслідування під час зупиненого досудового розслідування, тому що ст. 280 КПК України забороняє проводити виключно слідчі (розшукові) дії, а оскільки продовження прокурором строку досудового розслідування не належить до слідчих дій, а є процесуальною дією, то вимоги цієї норми до вказаних правовідносин не застосовуються.

На наш погляд, у такій ситуації необхідно керуватися не нормами ст. 280 КПК України, а нормами ст. 295 зазначеного Кодексу, яка зобов'язує прокурора розглянути клопотання слідчого про продовження строку досудового розслідування не пізніше трьох днів з дня його отримання, але в будь-якому разі до спливу строку досудового розслідування.

Тобто із аналізу ст. 295 КПК України слідує, що продовження прокурором строку досудового розслідування можливе виключно до спливу такого строку, а саме під час досудового розслідування,

у якому проводяться активні слідчі дії, й оскільки у процесі зупиненого досудового розслідування не допускається проведення слідчих (розшукових) дій, крім тих, які спрямовані на встановлення місцезнаходження підозрюваного, відповідно прокурор не вправі в такому разі виносити постанову про продовження строку досудового розслідування.

Такий нестандартний спосіб продовження строків досудового розслідування є швидше вимушеною, ніж правильною практикою [12, с. 219].

Адже продовження прокурором такого строку під час зупиненого досудового розслідування і подальше проведення слідчим певних слідчих дій, спрямованих на отримання доказів, після відновлення досудового розслідування слід вважати істотним порушенням кримінального процесуального законодавства, а докази – такими, що отримані не в порядку, встановленому КПК України.

С.Б. Фомін у своєму дисертаційному дослідженні також підтверджує обґрунтування тези про недопустимість доказів, отриманих поза часовими межами стадій кримінального процесу та із порушенням строків, передбачених для виконання окремих процесуальних дій [13, с. 8].

Висновки. За результатами проведеного дослідження можемо зробити висновок про наявність проблем правового регулювання порядку продовження строку досудового розслідування, які призводять до погіршення кримінальних процесуальних відносин. Для вирішення описаної вище проблеми пропонується внести законодавчі зміни до:

– ч. 5 ст. 280 КПК України та викласти їх у такій редакції: «Після зупинення досудового розслідування проведення слідчих (розшукових) та процесуальних дій не допускається, крім тих, які спрямовані на встановлення місцезнаходження підозрюваного»;

– ст. 295 КПК України, яку доповнити ч. 9 такого змісту: «Продовження строку досудового розслідування після його зупинення в порядку, визначеному ст. 280 цього Кодексу, не допускається».

Zhmudinskyi V. Problems of legal regulation of the procedure for extending the term of pre-trial investigation

The article concentrates on the analysis of the main provisions of the criminal procedure legislation on the procedure for extending the term of pre-trial investigation.

It is established that a pre-trial investigation shall be conducted within the terms set out in Article 219 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine and unjustified extension of the pre-trial investigation leads to the violation of the rights, freedoms and legitimate interests of participants in criminal proceedings.

It is investigated that the term of pre-trial investigation of a crime can be extended by the prosecutor – supervisor of pre-trial proceedings at the request of the investigator, which the prosecutor is obliged to consider no later than three days from the date of its receipt, but in any case before the expiration of the pre-trial investigation period.

It is noted that the prosecutor's decision to extend the pre-trial investigation or to refuse it is not subject to appeal during the pre-trial investigation.

Attention is drawn to the fact that in some cases, investigators apply to the prosecutor with a request to extend the pre-trial investigation period several days before its expiration, which may result in an untimely extension of the specified period by the prosecutor. Therefore, in order to prevent missing the deadline, the investigator orders the suspension of the pre-trial investigation on various grounds, mainly due to the need to perform procedural actions within the framework of international cooperation.

It is proved that in most cases, based on the results of consideration of the investigator's request by the prosecutor, an order is issued to extend such period, while a serious disadvantage of the specified procedure for extending the period is that the prosecutor issues an order to extend the period of pre-trial investigation, which is suspended at the time of such order.

It is argued that the current criminal procedure legislation of Ukraine prohibits conducting any investigative actions after the suspension of the pre-trial investigation.

Proposals have been made to improve the legal regulation of the procedure for extending the term of pre-trial investigation.

Key words: pre-trial investigation, prosecutor, investigator, procedural term, investigative actions, participants in criminal proceedings.

Література:

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора) від 30.01.2003 р., справа № 1-12/2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-03#Text>.
2. Коваленко Є.Г. Кримінально-процесуальні строки при застосуванні заходів процесуального примусу: [монографія] / Коваленко Є. Г. , Коваленко Г. Я. К.: Юрінком Інтер, 2010. 192 с.
3. Грицак Х.М. Аналіз внесення змін до кримінального-процесуального законодавства: строки досудового розслідування. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 3/2018. С. 148–151.
4. Павловський В.В. Загальні положення досудового розслідування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Київ. 2016. – 246 с.
5. Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України. Концерн «Видавничий дім «Ін Юре», 2005. 624 с.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
7. Рогатинська Н.З. Розумність строків як одна з основних засад кримінального процесу. *Держава та регіони*. 2016. № 5 (53). С. 124–127.
8. Кримінально-процесуальне право України: Підручник / За заг. ред. Ю. П. Аленіна. Х.: ТОВ «Одісей», 2009. 816 с.
9. Юркова Г.В. Реалізація завдань швидкого і повного розкриття злочину в досудових стадіях: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Київ. 2001. 211 с.
10. Маслов И.В. Правовая регламентация уголовно-процессуальных сроков (досудебное производство) : [монографія]. Юрлитинформ. Москва. 2004. 160 с.
11. Скрябін О.М. Основні засади розумності строків у кримінальному процесуальному кодексі України. *Право і суспільство*. 2020. № 2, частина 3. С. 146–152.
12. Членов М.В. Щодо «нового» порядку обчислення та продовження строків досудового розслідування. *Право і суспільство*. 2018. № 6, частина 2/2018. С. 216–222.
13. Фомін С.Б. Строки у кримінальному судочинстві: поняття, класифікація та функціональне призначення: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Харків. 2003. 221 с.